

ENCUENTRO
de mulleres
8 de marzo 1995

Fundación
ALIZA
EMPRESA

PENSARES GALEGOS MULLERES DECISIVAS

CINCO AÑOS
TRABALHANDO
EMPRE

CONFERENCIA INTERNA

Edita: FUNDACIÓN GALIZA SEMPRE

Avda. Rodríguez de Viguri 16, baixo. 15702 Santiago. Galiza

www.galizasempre.org

Dirección: Xabier Macías

Coordinación e Documentación: Sandra González

Publicación subvencionada pola:

Deseño: uqui lllll cebra

Impresión: Litonor

Depósito Legal: C-1.823-2005

Xénero e teorías da xustiza*

María Xosé Agra

É xa un lugar común á hora de falar da xustiza comezar dicindo que é o problema máis antigo da filosofía política. Platón na República preguntábase ¿que é a xustiza? e a partires de aí a xustiza foi e segue a ser un tema principal, abranguendo unha variedade de situacións, respondendo á reflexión sobre as relacións entre homes, dende os seus intereses, dereitos e deberes, referíndose a conflitos persoais, ou aos ordenamentos institucionais e sociais. Non obstante, nas principais concepcións adoita ter un carácter institucional ou político, o seu obxecto é o ordenamento social e político, e o seu obxectivo o establecemento de relacións sociais máis xustas. No mundo moderno a linguaxe da xustiza vencéllase aos dereitos. As distintas teorías da xustiza tentarán artellar criterios ou principios segundo se

* Texto introductorio a «Xénero e teorías da xustiza» en E. Jato/ L. Iglesias (coordinadoras), *Xénero e educación social*. Santiago de Compostela, Edicións Laiovento, 2003, pp. 37-56.

trate de «dar a cada un o seu», do mérito, da equidade, da imparcialidade, da reciprocidade, da igualdade. As teorías contemporáneas da xustiza inciden no carácter estrutural das desigualdades e apuntan a súa eliminación ou, de ser o caso, a súa xustificación. Outro lugar común é sinalar a publicación en 1971 de *A Theory of Justice* de J. Rawls como determinante na revitalización da xustiza, dando lugar a un importante debate. A súa visión da xustiza social e política, a xustiza como equidade, ten por obxecto a estrutura básica da sociedade e as desigualdades e inxustizas que xera. A xustiza é a primeira virtude das institucións sociais. As leis e as institucións inxustas aínda que sexan eficaces ou estean ben organizadas teñen que ser reformadas ou abolidas. Esta perspectiva é habitual nos autores preocupados pola xustiza e a igualdade, como B. Barry, para quen «Na época de Platón tal como na nosa, o problema central en calquera teoría da xustiza é a defendibilidade das relacións desiguais entre a xente. Tal como os atenienses, nas nosas sociedades vemos que nos rodean inmensas desigualdades en poder político, posición social e no dominio dos recursos económicos» (1995: 19).

Así pois, as teorías da xustiza contemporáneas van enfrontarse ás desigualdades, inxustizas e conflitos que atinxen á estrutura da sociedade. Agora ben a pregunta que se suscita e que van formular as teóricas feministas é, xustamente, en que medida as teorías da xustiza se dirixen ao problema das inxustizas por razón de sexo-xénero, ás desigualdades sociais e políticas xeradas pola diferenza sexual, se contemplan ou non, máis alá da simple igualdade no plano da estrutura formal, legal, a estrutura de xénero da sociedade. Dito doutra maneira, segundo Amartya Sen a investigación empírica dos últimos anos non deixa dúbidas sobre as desigualdades de xénero, sobre as posicións desvantaxosas que ocupan as mulleres nas estruturas económicas e sociais tradicionais, estas desigualdades, dinos, son profundas e chegan a afectar a cuestións de enfermidade e mortandade, de vida e morte, sobre todo nas mulleres do Terceiro Mundo, e pre-

gúntase «¿Que relación ten unha teoría da xustiza coa nosa comprensión e análise destes asuntos prácticos fatais?. Unha conexión e suficientemente obvia. Ao describir certas estruturas como «inxustas», invocamos –implícita ou explícitamente– algunha noción de xustiza e é necesario a determinada altura encarar o problema da aptitude das respectivas teorías da xustiza para promover xuizos sobre estes asuntos. Unha observación de desigualdade pode producir un diagnóstico de inxustiza só mediante algunha teoría da xustiza (ou varias)» (2000: 5). A teoría feminista vai, neste senso, analizar as teorías da xustiza e ver se asumen que as desigualdades de xénero e as posicións máis desvantaxadas das mulleres son inxustas. En primeira instancia o que perseguen é a inclusión das mulleres como individuos plenos, amosando os problemas dunha universalidade, imparcialidade e abstracción que segue un patrón masculino. As teorías da xustiza son, polo tanto, parciais, as desigualdades das mulleres non son contempladas. A revisión crítica das devanditas teorías, comezando pola de J. Rawls, canalizan boa parte do interese das teóricas feministas, levantándose a cuestión de se é necesaria ou non unha teoría da xustiza específica para as mulleres ou se en vez de falar da xustiza hai que falar de coidado ou valores femininos, é dicir, dunha norma ou de dúas. A discusión discorrerá tamén sobre se a xustiza é fundamentalmente distributiva ou ten que ter en conta o recoñecemento, a cultura; igualmente se o que se persegue é un mínimo xusto ou ben a igualdade e, sobre todo nos últimos anos, se hai que artellar unha concepción da xustiza global.

No que sigue imos apuntar cales son os temas de interese e onde están os problemas cando se pon en relación o xénero coas teorías da xustiza. Antes de entrar nesta exposición convén facer algunhas precisións. A primeira sobre o uso da categoría de xénero. Esta categoría

AS TEORÍAS DA XUSTIZA SON, POLO TANTO, PARCIAIS, AS DESIGUALDADES DAS MULLERES NON SON CONTEMPLADAS

forma parte hoxe do noso vocabulario habitual, o termo xénero é ampliamente empregado, sen embargo, polo xeral remata sendo sinónimo de mulleres. Por iso compre ter presente que a categoría de xénero reférese á construción sociocultural do feminino e o masculino, e que xorde dos enfoques críticos feministas para dar conta da relación entre os sexos, das relacións sociais e de poder, non é unha categoría básicamente descriptiva, é analítica e crítica. A categoría de xénero tal e como se desenvolve racha coa oposición entre sexo e xénero, isto é «A diferenza sexual non é meramente un feito anatómico, pois a construción e interpretación da diferenza anatómica é ela mesma un proceso histórico e social. Que o varón e a femia da especie difiren é un feito, pero é un feito tamén sempre construído socialmente. A identidade sexual é un aspecto da identidade de xénero. O sexo e o xénero non se relacionan entre si como o fan a natureza e a cultura pois a sexualidade mesma é unha diferenza construída culturalmente» (Benhabib, 1992: 52). É dende esta perspectiva como se vai facer uso de sexo-xénero ou simplemente xénero. A segunda precisión é sobre a historia das loitas das mulleres contra as inxustizas. Non imos deternos nas formulacións das demandas das mulleres e do feminismo en xeral, é dicir, non imos facer unha análise histórica das demandas de xustiza senón centrarmonos nas críticas e propostas contemporáneas. Convén salientar, non obstante, que en boa medida as demandas das mulleres fixéronse apelando ao argumento da xustiza, reclamando unha xustiza básica fronte a discriminación e a exclusión da orde económica e política. O que se esixe é a eliminación dos atrancos que impiden que as mulleres, por seren mulleres, participen na vida social e política. Por si só isto non implica a articulación dunha

**O QUE SE ESIXE É A ELIMINACIÓN DOS ATRANCOS QUE
IMPIDEN QUE AS MULLERES, POR SEREN MULLERES,
PARTICIPEN NA VIDA SOCIAL E POLÍTICA**

teoría ou concepción da xustiza social e política. Asimesmo, tampouco hai que esquecer que a teoría feminista contemporánea é a herdeira das loitas pola xustiza e a igualdade das mulleres e, neste senso, lembrar os seus grandes fitos: a Revolución Francesa, a Declaración de Independencia Americana, o Movemento Sufraxista e o Movemento de Liberación das mulleres. (pp. 37-40).

Bibliografía

- Agra Romero, Mª X. (1993). *La justicia como equidad: neocontractualismo y crítica desde el género-sexo*. Alicia H. Puleo (coord.). La Filosofía contemporánea desde una perspectiva no androcéntrica. Madrid: M.E.C. Secretaria de Estado de Educación, 125-136.
- (1994). *Justicia y género. Algunas cuestiones relevantes en torno a la Teoría de la justicia de J. Rawls*. Anales de la Cátedra Francisco Suárez, 31, 124-145.
- (1997). *Liberalismo, antiesencialismo e xustiza*. Mª X. Agra (Coord.). Corpo de muller. Discurso, Poder, Cultura. Santiago: Laivento, 158-182.
- (1999). *El alcance de la justicia y las complejas desigualdades de género*. M. Ortega/ C. Sánchez/ C. Valiente (eds.). Género y ciudadanía. Revisiones desde el ámbito privado. Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 11-36.
- (1999). *La teoría de la justicia de John Rawls*. Mª Xosé Agra et alia. En torno a la justicia. A Coruña: Eris, cap. V, 257-318.
- (2000). *Multiculturalismo, justicia y género*. C. Amorós (ed.). Feminismo y Filosofía. Madrid: Síntesis.
- (2002). *Género y justicia social y política*. N. Campillo (coord.). Género, ciudadanía y sujeto político. En torno a las políticas de la igualdad. Valencia: Institut Universitari d'Estudis de la dona. Universitat de Valencia.